

Наталя КОСТІВ

ІКОНОСТАС СОБОРУ ПРЕСВЯТОЇ РОДИНИ У ЛОНДОНІ

Вперше здійснюється мистецтвознавче вивчення іконостаса Собору Пресвятої Родини у Лондоні. Іконостас був виконаний протягом 1987—1992 рр. відомим українським художником-іконописцем ієромонахом Студитського уставу Ювеналієм Мокрицьким. Досі про цю видатну роботу майстра не говорилося у мистецтвознавчій літературі. Стаття написана на матеріалах власних польових досліджень автора під час спеціальної поїздки у Лондон в серпні 2013 р. для вивчення іконостаса. Фото іконостаса та ікон публікуються вперше.

Ключові слова: Собор Пресвятої Родини у Лондоні, іконостас, ікони, іконопис, олійна техніка, канонічні особливості, новації стилю, український неовізантизм.

© Н. КОСТІВ, 2015

У 80-х рр. XX ст., готуючись до відзначення тисячоліття хрещення України-Русі, кожна українська християнська громада, а особливо поза межами Батьківщини, прагнула обновити свою церкву, надати їй святкового вигляду та збагатити пам'ятними дарами на згадку про цю подію: замовляли нові ікони, речі церковного вжитку, оновлювали інтер'єри храмів, а чи й будували нові. Громада Собору Пресвятої Родини у Лондоні також заздалегідь почала готуватися до свята. Протягом 1987—1992 рр. для собору був зведений іконостас, ікони якого належать пензлю іконописця, схимонаха Студитського Уставу Ювеналія Мокрицького. На жаль, до сьогоднішнього дня іконостас не був вивчений мистецтвознавцями.

Метою нашої статті є познайомити читачів з іконами іконостаса собору Пресвятої Родини в Лондоні. Дослідження іконостаса та введення його в історію сакрального мистецтва України відбувається вперше. Стаття написана на матеріалах власних польових досліджень автора під час поїздки у Лондон в серпні 2013 р. для вивчення іконостаса. Автор висловлює щире подяку Владиці Глібу Лончині за надання інформації про іконостас та сприяння при написанні статті. Фото іконостаса та ікон публікуються вперше.

Споруда Собору Пресвятої Родини у Лондоні була зведена понад століття тому у 1891 р. конгрегаціоналістами за проектом англійського архітектора Альфреда Уотерхауса. У 1940 р. собор був пошкоджений бомбою і стояв у руїні аж до 1953 р., поки його не відремонтували. З 1956 р. собор певний час належав протестантам. Лише у 1968 р. його було передано українській греко-католицькій громаді, і він став собором Пресвятої Родини (іл. 1). Звичайно, громада опоряджувала святиню на свій лад, але собор все ще залишався без іконостаса.

Інтер'єр будь-якої української церкви немислимий без іконостаса. Не лише тому, що переддівтарна перегородка зручна й функціонально необхідна для створення умов повноцінного літургійного дійства, а й тому, що іконостас унаочнює його, творить ефект присутності у храмі символів і ликів християнської віри. Та ще більше важить тисячолітня традиція, протягом якої кожен українець, в кожному поколінні, творив молитву в церкві перед образами, перед іконостасом. Тому й зрозуміле прагнення громади собору Пресвятої Родини у Лондоні встановити іконостас до великого свята — тисячоліття хрещення України-Русі.

Після отримання парафіянами дозволу від влади на зведення іконостаса громада дуже ретельно при-

Іл. 1. Собор Пресвятої Родини у Лондоні (загальний вигляд)

Іл. 2. Мокрицький Ю. Іконостас собору Пресвятої Родини в Лондоні, Англія. 1987—1992 рр. © Holi Family Ukrainian Catholic Eparchy, London

ступила до вибору художника, який міг би виконати для них такий бажаний проект. У цей час настоятелем собору був о. Богдан Лисиканич. Він і взяв на себе всю відповідальність за спорудження іконостаса.

У 1987 р. архітектор Василь Борецький, парафіянин цього храму, розробив креслення іконостасної стіни. Проект був затверджений English Heritage 21 серпня 1987 року. Опісля конструкцію іконостасної перегородки виготовляло підприємство «Brown & Son Architectural Woodcarvers». Відповідальним за різьбу іконостаса був Лавренс Браун. Англійські виконавці з повним розумінням поставилися до замовлення української громади, перейняли прагнення українців. Для іконостасної перегородки вони дібрали прекрасний матеріал — американський білий дуб. Він мав ідеально підійти до

ікон в іконостасі і до інтер'єру собору. Перегородка була встановлена в соборі 3 травня 1988 року¹.

Паралельно з роботою над вівтарною перегородкою о. Богдан Лисиканич шукав іконописця, якому можна доручити написання ікон. Головним претендентом став о. Ювеналій Мокрицький. Він вже успавився в діаспорі як іконописець, який не лише має талант від Бога, а й дотримується традиції українського іконопису, що особливо імпонувало всім вірним з лондонської громади. Саме тоді о. Ювеналій закінчив працю над написанням ікон для іконостаса собору Святої Софії в Римі. Слава про цю роботу швидко поширилася в діаспорі і замовлень у о. Ювеналія було багато. Апостольський екзарх Преосв. Кир Августин Горняк, ЧСВВ, пише лист 16 серпня 1987 р. до о. Ювеналія Мокрицького в монастир у Вудстоку (Канада) з проханням про створення ікон для іконостаса собору Пресвятої Родини у Лондоні. О. Ювеналій радо погодився і швидко приступив до роботи над іконами². У процесі створення виникло важливе застереження: оскільки кліматичні умови у Лондоні передбачають високий рівень вологості, постало питання, як її витримають ікони, виконані темперною фарбою, якою зазвичай працював Ювеналій Мокрицький. Ретельно вивчивши ситуацію, іконописець погодився писати ікони олією на полотні³.

Ікони для іконостаса собору Пресвятої Родини у Лондоні о. Ювеналій писав у своїй майстерні в студитському монастирі у Вудстоці. Часто приїздив з Канади у Лондон, привозячи по декілька ікон, та сам слідкував за їх встановленням у вівтарну перегородку. Робота тривала з 1988 р. по 1992 р. та була розділена на декілька етапів.

Спершу 25 травня 1988 р. Генеральний Вікарій о. Богдан Лисиканич привіз із Канади дві намісні ікони — Спасителя і Богородиці — разом із золотом для пізнішої позолоти. А 29 травня 1988 р. відбулася перша Архиєрейська Служба Божа в соборі із новою перегородкою (але ще без ікон), яку очолив Верховний Архиєрей Кир Іван Мирослав кардинал Любачівський з нагоди посвячення пам'ятника

¹ Інтерв'ю з о. Богданом Лисиканичем, серпень 2013 р., лютий 2015 р.

² Інтерв'ю з о. Богданом Лисиканичем, серпень 2013 р., лютий 2015 р.

³ Інтерв'ю з Владикою Глібом Лончиною, серпень, вересень 2013 р.

рівноапостольному князю Володимиру Великому у Холлан Парку⁴.

12 червня 1988 р. прилетів з Канади до Лондона о. Ювеналій Мокрицький і привіз із собою наступні дві намісні ікони — Івана Хрестителя і св. Миколая. Він покрити позолотою тло намісних ікон. Після золочення чотири ікони з намісного ряду встановили в іконостас.

Далі о. Ювеналій продовжив працювати над іконами для Царських та дияконських врат. У червні 1989 р. ці ікони були готові та привезені до Лондона. О. Ювеналій знову прибув для їх встановлення в іконостас, і щоб переконатись, що всі ікони гармоніюють і між собою, і в поєднанні з іконостасною перегородкою та інтер'єром храму творять цілісний внутрішній простір собору.

Після встановлення намісного ряду о. Ювеналій приступив до написання ікон з празничного та апостольського рядів. І вже 31 серпня 1990 р. було встановлено вісім ікон в іконостас. Наступні чотири ікони були доставлені в кінці вересня 1990 року. О. Ювеналій працював дуже зосереджено і швидко над написанням ікон для собору в Лондоні, і вже на початку грудня того ж таки 1990 р. в іконостас були встановлені ікони апостолів.

22 січня 1991 р. о. Ювеналій Мокрицький прилетів з Канади для того, щоб полакувати ікони та підмалювати деякі деталі. Були визначені точні розміри для ікон св. Тайної Вечері, Деїсис та Розп'яття. В першій половині вересня Ювеналій Мокрицький прибуває до Лондона і привозить з собою ікони «Тайна Вечеря» та «Деїсис», які були одразу встановлені в іконостас. Розп'яття, яке увінчує іконостас, було виконане вже у 1992 році. 16 листопада 1992 р. о. Ювеналій прибув до Лондона, щоб завершити роботу та ще подивитися «своїм оком» на вже цілісний іконостас (іл. 2)⁵. На той час художникові вже минуло вісімдесят років. Такий темп роботи і такі умови з перельотами через океан йому вже ставали непосильними. О. Ювеналій мав виконати ще запрестольну ікону — Втеча до Єгипту, але через проблеми із здоров'ям ця ікона так і не була виконана.

⁴ Інтерв'ю з о. Богданом Лисиканичем, серпень 2013 р., лютий 2015 р.

⁵ Інтерв'ю з о. Богданом Лисиканичем, серпень 2013 р., лютий 2015 р.

Іл. 3. Декоративні різьблені елементи іконостаса собору Пресвятої Родини в Лондоні. 1987—1988 рр. Дерево (американський білий дуб), олія

Сама конструкція іконостаса, як ми вже згадували, виготовлена із білого американського дуба. Іконостас прикрашений декоративною різьбою у вигляді листя і грон винограду (виноград — символ Євхаристії) (іл. 3) та колосків пшениці. Такий вибір в декоративному оздобленні іконостаса нагадує християнам про Євхаристійну Тайну, яку Ісус Христос залишив для нас. Та й саме Святе Причасття — це найважливіший момент Літургії. Тому такий вибір різьби та її підкреслена лаконічність є досить вдалим і доповнює розповідність іконних сюжетів. Декоративного оздоблення є небагато. У цьому іконостасі декоративна різьба лише доповнює ікону та служить рамкою. Слід наголосити, що це є постійне правило художника-іконописця Ювеналія Мокрицького: різьблення і все оздоблення іконостаса не повинно «сперечатися» з іконописом, а тим більше перебирати на себе основну увагу від ікон. Слухаючи відправу, творячи молитву перед іконостасом чи навіть тільки оглядаючи іконостас, людина має зосередитися на ликах, вникнути у зміст мальованого сюжету Святого Письма, щоб якнайповніше сприйняти передані у такий спосіб Правди Христової науки. Але варто зазначити, що саме завдяки вдалій конструкції іконостаса та в достатній мірі вжитому його художньо-символічному оздобленню і гармонійному поєднанню з внутрішнім простором собору ікони Ювеналія Мокрицького так глибоко вражають глядача.

Конструкція іконостаса у соборі Пресвятої Родини у Лондоні покрита прозорим лаком. Здається, це ідеальне рішення іконописця, який зберіг природну красу деревини білого дуба, залишивши доступною для оглядача його фактуру і колір, що разом з доско-

Іл. 4. Мокрицький Ю. Диякон Стефаній. Іконостас собору Пресвятої Родина в Лондоні, Англія. 1989 р. Полотно, олія. 124 x 35 см © Holi Family Ukrainian Catholic Eparchy, London

нашим живописом, виконаним людською рукою, творять гармонію і цілісність.

Іконостас становить триярусну перегородку із намісним, празничковим, апостольським рядами, що увінчується хрестом із намальованими на ньому пристоїчими. Нижній ряд — предел виконаний без сюжетних композицій, а лише заповнений дерев'яною різьбою. Хоча, якщо згадати іконостаси о. Ювеналія в Римі (собор Святої Софії, Студіон, оо. Василян), у них в предільному ряду відтворені сюжетні композиції на теми Старого Завіту.

Ювеналій Мокрицький у своїй творчості переважно виконував ікони до низьких іконостасів, які поширилися в Європі у другій половині ХХ століття. Але іконостас собору Пресвятої Родина у Лондоні містить майже всі ряди ікон, відсутній лише пророчий ряд. Саме тому найвищий апостольський ряд привертає особливу увагу.

У намісному ряду є ікони Богородиці Одигітрії, Христа Вчителя, св. Миколая Чудотворця та Івана

Хрестителя. На всіх іконах цього ряду образи виконані в повний зріст на золоченому тлі, що є характерним для іконопису Ювеналія Мокрицького. Розмір намісних ікон — 192 x 78 см. Як ми вже бачили у попередніх іконостасах о. Ювеналія, а саме в соборі Святої Софії в Римі, іконописець зображає в намісному ряду замість празничної ікони інший сюжет. У даному випадку зображено Івана Хрестителя. Іван Хреститель — Предтеча — був особливо шанований українським народом, про що свідчить велика кількість храмів, зведених на його честь, та збережені ікони святого. Цю народну традицію шанував іконописець о. Ювеналій і дотримувався її. Іван Хреститель зображений у верблюжій шкірі, поверх якої обвитий плащем-накидкою — гіматієм. Правою рукою, яка піднята догори, святий благословляє і вказує на небо, звідки має прийти спасіння, а в лівій руці, опущеній донизу, тримає розгорнутий сувій із написом «Покайтеся Царство Небесне близько».

На дияконських вратах на золотому тлі у повний зріст зображено дияконів св. Стефана (зліва) та Романа Солодкоспівця (справа) (іл. 4, 5). Розмір зображень досить великий — 124 x 35 см — гарно вписаний у площину врат. Св. Стефан у правій руці тримає кадило, а в лівій — Святе Письмо. Роман Солодкоспівець у правій руці також тримає кадило, а в лівій — Євангеліє. Обидва образи передано зосередженими на своєму священнодійстві та в складному русі, спрямованому одночасно до Царських врат і до простору церковного інтер'єру. Тут проявився, здається, найвищий можливий клас роботи іконописця.

Царські врата найбільше прикрашені декоративною різьбою — тією ж виноградною лозою з повними гронами, що й на дияконських вратах, лише з додаванням кількох листочків та вусиків на вищому, подарковому боці обох стулків, що викликано розміром Царських врат. Майстер демонструє дивовижне почуття міри у використанні декору, хоч досконало володіє всіма можливими його засобами (іл. 3). Щоб переконатися в цьому, варто лише звернути увагу на листя, вусики й грона винограду, на колосочки, шанобливо поміщені у подвійні, складні круглі і прямокутні рами.

Конструкція Царських врат є легкою. Між вертикальними галузками винограду на кожній стулці розміщено по три невеликі круглі зображення: по два євангелісти та архангел Гавриїл і два євангелісти та

Богородиця в сюжеті Благовіщення (іл. 6). Ікони є поясними у круглих медальйонах — діаметріком 35 см. Завершені Царські врата декоративно різьбленою в дереві мітрою.

Наступний ряд іконостаса — празничний. В цьому ряду, як і належиться, 12 найбільших річних свят: Народження Марії Анною, Благовіщення, Різдво Ісуса Христа, Стрітіння Господнє, Хрещення, Преображення на горі Тавор, В'їзд в Єрусалим (Вербна неділя), Сходження до аду, Вознесіння, Зіслання Святого Духа (П'ятдесятниця), Успіння Пресвятої Богородиці, Покров Богородиці. Всі ікони є одного розміру — 74 x 40 см, розміщені в один горизонтальний ряд. З кожної сторони є по шість ікон празників. Празничні ікони у соборі Пресвятої Родини у Лондоні дуже подібні, інколи ідентичні з іконами празничного ряду, написаними о. Ювеналієм в іконостасі собору Святої Софії в Римі. Посередині іконостаса у празничному ряду над Царськими вратами є велика ікона Тайна Вечеря — 160 x 60 і 75 см (іл. 7). Іконописець зобразив Ісуса Христа та апостолів за півкруглим столом у момент, коли Ісус Христос підняв праву руку та благословляє хліб. Апостоли зображені стривоженими, про що свідчать жести їхніх рук та вираз обличчя. Вони обговорюють щойно почуті з уст Ісуса слова про зраду Вчителя одним з них. Лише апостол Іван не бере участі в розмові, він поклав свою голову Ісусові на груди та слухає, як б'ється його серце. На цій іконі цікаво бачити, що о. Ювеналій зобразив чашу на столі, яка є дуже подібною до чаші, зображеної Михайлом Бойчуком у цьому ж сюжеті. О. Ювеналій бачив роботи М. Бойчука у Львові в дні своєї юності, коли він вчився в студитській іконописній школі. Митрополит Андрей Шептицький, засновник школи і опікун учнів, часто відвідуючи їх, всерадив окрім занять вивчати живопис та іконопис Михайла Бойчука та Петра Холодного. Ось цією «лондонською» чашею о. Ювеналій віддав данину пам'яті своїм великим наставникам і вчителям.

Наступний ряд ікон — апостольський. Як і в празничному ряду тут розміщено по шість зображень апостолів з обох сторін іконостаса. Це поясні зображення в круглих медальйонах. Апостоли звернені ликами до центральної ікони апостольського чину — Моління, вказуючи у такий спосіб дорогу до спасіння. На кожній іконі є підпис імені апостола. Більшість апостолів зображені з Святим Письмом. Апостол

Іл. 5. Мокрицький Ю. Диякон Роман Слодкоспівець. Іконостас собору Пресвятої Родини в Лондоні, Англія. 1989 р. Полотно, олія. 124 x 35 см © Holy Family Ukrainian Catholic Eparchy, London

Петро, крім сувою Святого Письма, тримає у правій руці два ключі від Церкви Христової. Андрій Первозваний, який, як свідчать перекази, дійшов до Києва, тримає хрест, що є нагадуванням для українців-християн про той хрест, що його апостол встановив на пагорбах, де мав постати Київ як світова християнська святиня. В середині між апостолами зображено ікону Моління або Деїсис (іл. 7), що вирізняється більшими розмірами — 160 x 60 і 80 см. Перед нами зображення Ісуса Христа на троні. В лівій руці Спаситель тримає розкрите Євангеліє з написом (альфа і омега — початок і кінець), а правою благословляє. Справа біля Спасителя стоїть Іван Предтеча, а зліва — Богородиця. Обидві постаті звернені до Ісуса. Вони в пошані схилили голови та своїми руками вказують на Ісуса Христа — правдиву дорогу до спасіння. Біля Предтечі стоїть архангел Михайл, а за Богородицею — архангел Гавриїл. Обидва архангели, що причетні до приходу Господа на

Іл. 6. Мокрицький Ю. Царські врата. Іконостас собору Пресвятої Родини в Лондоні, Англія. 1989 р. Полотно, олія. ©Holi Family Ukrainian Catholic Eparchy, London

Іл. 7. Мокрицький Ю. Ікони Тайна Вечеря, Деїсис та хрест. Іконостас собору Пресвятої Родини в Лондоні, Англія. 1991—1992 рр. Полотно, олія. © Holi Family Ukrainian Catholic Eparchy, London

землю поміж людей та охорону їх від найлютішого ворога, в пошані схилили свої голови.

Увінчаний іконостас хрестом із зображенням Розп'яття (іл. 7), на бічних раменах хреста зображення Богородиці та Івана Богослова, внизу розп'яття зображений череп Адама, як символ того, що Христа розп'яли на могилі Адама, а у верху над розп'яттям —

зображення Нерукотворного Образу. Як знаємо із Римського періоду творчості о. Ювеналія, іконописець любив малювати хрести із розширеною композицією. В іконостасах майже завжди Нерукотворний Образ знаходиться над Царськими вратами, тут же автор цим сюжетом завершує весь іконостас.

Іконостас собору Пресвятої Родини в Лондоні є одним з найкращих іконостасів діаспори, завдяки вдальній співпраці архітектора Василя Борецького, який розробив креслення іконостасної стіни, що гармонійно увійшла в інтер'єр собору та доповнила внутрішній простір храму, а також іконописця о. Ювеналія Мокрицького, який виконав ікони для іконостаса. Ікони з іконостаса собору Пресвятої Родини в Лондоні є одними з кращих та довершених робіт о. Ювеналія. Вони гармонійно поєднані з іконостасною стіною, яка доповнює ікони, додає їм завершеності й цілісності.

Natalya Kostiv

THE ICONOSTASIS OF THE HOLY FAMILY OF UKRAINIAN CATHOLIC CATHEDRAL IN LONDON

The article presents a historical art study of the iconostasis of the Ukrainian Catholic Cathedral of the Holy Family in London, carried out for the first time. Yuvenaliy Mokrytskiy, a famous Ukrainian artist-iconographer and a priest of the Studite Brethren, made the iconostasis in 1987—1992. So far, art historians have not mentioned this outstanding artistic work of the master in academic literature. The article is based on the materials of the author's personal researches during her visit to London in August 2013. The photo of the iconostasis and the icons are published for the first time.

Keywords: Ukrainian Catholic Cathedral of the Holy Family in London, iconostasis, icons, iconography, oil technique, canonical features, style innovation, Ukrainian neobyzantism.

Наталія Костив

ІКОНОСТАС СОБОРА ПРЕСВЯТОЇ СЕМЬИ В ЛОНДОНЕ

В статті вперше здійснюється искусствоведческое изучение іконостаса Собора Пресвятої Семьи в Лондоні. Іконостас був виконаний в період 1987—1992 гг. відомим українським художником-іконописцем ієромонахом Студийського уставу Ювеналієм Мокрицьким. До сих пор об этой выдающейся работе мастера не говорилось в искусствоведческой литературе. Стаття написана на матеріалах власних польових досліджень автора в ході спеціальної поїздки в Лондон в серпні 2013 року для вивчення іконостаса. Фото іконостаса та ікон публікуються вперше.

Ключевые слова: Собор Пресвятої Семьи в Лондоні, іконостас, ікони, іконопис, масляна техніка, канонические особенности, новации стиля, украинский неовизантизм.